

על האדם בהתישבות

שמואל גדון

האדם בהתישבות — דברים
בכינוס לשאלות החברה בהתישבות
העובדת בסמינריון מפלגת פועלי ארץ
ישראל, ירושלים 1947. הוצאת מפלגת
פועלי ארץ-ישראל, תש"ח.

ימי הקרבות והתעמידה על הנפש ועל העתיד
סגנות רבות בהם, ולא הפחותה בהם היא הסכנה,
שנתעלם מכמה ערכי-יסוד, ליתר דיוק, מדברים שהם
יסוד קיומנו. אפשר וזעמם של הימים וגדולתם
משכיחים מלבנו, שיסודת מפעלנו היא ההתישבות —
לא רק משום שבה הערובה לעליהם של יהודים
ולקליטתם ההמריית, אלא אף משום שפירושה מסגרת
ותוכן לחיי-אדם עבריים מחודשים. זניחתה של אמת
זאת עלולה לעלות לנו ביוקר. מדינת ישראל שלא
תשאב בחיי יום-יום שלה, במשרדיה ובמחלקותיה,
בצבאה ובחינוכה, ממעיינות ההתחדשות שנתגלו
בהתישבות העובדת, בהכרח תהיה פגומה מיסודה
וביסודה, עד שנבוא ונלמד מן האחרים — ולא תמיד
מן המתוקנים שבהם — מוטב שנלמד ממעט התיקון
שהשגנו בעמלנו ועל אדמתנו.

מבחינה זו יש לברך על יציאתו — המאוחרת
במקצת — של הקובץ „האדם בהתישבות“. דברי
החברים מן ההתישבות שכונסו בו ערכם עמד
בסערת הימים שעברו עלינו, לא משום שמצטיינים
הם ביפי הצורה ובשלימות התרצאות, ואף לא משום
הידור מתשבה שבהם, אלא משום שניתן בהם בטוי
לחיים של ממש ולהויה של ממש המוארים בויה של
אידיאה.

כמה מעלות טובות מצאנו בכינוס זה, ולא הפחותה
שבהן — כלליותו. רגילים אנו בכינוסים של התח-
ישובות — מועצות וועידות, ישיבות וימי עיון. הצד
השונה שבהם צמצום מסגרתם, התישבותנו מפולגת
בזרמיה — ומכאן ההרגל לקיים כל כינוס במסגרות
הנבדלות, ואילו בכינוס זה היתה ההענה לכנס, זאת
הפעם הראשונה, חברים מן הקיבוץ, הקבוצה, המושב
והמושב השיתופי — לשם שיחה משותפת בשאלות
החברה והאדם בהתישבותנו העובדת. באי הכינוס
לא היו נבחרים, לאמור שלא נשלחו על ידי
בוחרים. הם לא ראו את עצמם כנציגים, ואף על פי
כן מראה רשימת המשותתים קשת רבת גוונים.

האומר קבוצה עדיין לא מיצה את כל האפשרויות
הכלולות במונח זה, אפילו ייחד את הדיבור לישובים
המסונפים לתבר-הקבוצות. כלום דומה קבוצת
„אלומות“ בכל לדגניה? וקבוצת עולים חדשים

„פילוסופיה“. ציור התמונה המאוימת תובע הכל
לעצמו — כתכלית שאינה עשויה לשמש מטרה אחרת.
הסיראדות המשכליות פוגעות קשה ברוח-החיים
שנצויר ובאווירה האופיינית לתמונות, שמן הדין כי
תהיה בלתי ניתנת לחלוקה. בסיפור אחד בלבד,
ב„אביב“, נשמרה מסכת-הצלילים של האווירה באחי-
דוטה, העוברת מקצה הסיפור ועד קצהו ומעלה בכך
את רמתו האמנותית.

טיפוס שלם אחד יצא מתחת ידו של שחם —
ברקה, איש-משק („דברים של מה בכך“). עמד
המספר וקישט אותו בריטוריקה היסטוריוסופית והפך
את האיש החי ורבי-הפעלים לצלילית המשרתת אידיאה:
„אולם כאן, על פני הבמות הרחבות של שדות הלחם,
אשר עליהם משחקים עדיין הכוחות הראשוניים מאז
ומעולם, נעשה הוא, ברקה, יחידה אחת המיצגת של
העם היהודי, משולל מכל מה שיש בו כפרט וממילא
נתון למרותם של החוקים האנושיים האלמנטאריים,
השבטיים הקדומים, העוזים ביותר שאינם בכלל בגדר
של תבונה מעשית“. לגבי מתן-דמות לאכר ישראלי
חדש, שראוי לנו לראותו בעצם הוויתו, דיקלומים
מעין אלו מורידים ואינם מעלים. משפטנו על הדמות
הלא נובע מן הדמות עצמה ולא מהערות-הלואי של
המספר, אין בבואה נאמנה לאופי ממעשי האדם עצמו.
לפנינו איפוא קטעים קטעים של ניתוח פסיכור-
לוגי ומליצה פוגמת, הרבה שאיפה כאובה וכמיהה
ויאוש, ומעט דמויות, זפחות מכן עלילה שלימה.
העיקר הוא בלבטי המצפון, כצפונו של הדור הישראלי
החדש, המתכווץ בנתיבות עולם מתוך משפט-
קדום יחיד במינו. המציאות טופחת תכופות על פניו,
אך הוא לא יסטה מדרכו, כי שאלת מצפון והפרה היא
לו. עיקרים מרובים יש באמונתו של הישראלי החדש
ולכולם ביסוס אינטלקטואלי, אף שיסודם במיתוס
האידיאה: האמונה באדם כיצור מתקדם, קשר לקרקע,
אלטרואיות יחסי, ביטול הפרגמטיזם, ואף שהחיים
המושתיים על עיקרים אלה אינם בתכלית-השלימות
ולא תמיד מצויה בהם ברכה, הרי שחם מקבל את
דינם כהכרח שלא יגונה.

בצד אימפולס-המות, שהכתיב את שחם כמה וכמה
מסיפוריו, פועל גם האימפולס הארוטי. ללבטי המצפון
מצטרפים לבטי-הגוף ולבטי-הנפש, אך יש שאין הללו
באים בהכרח אמנותי, אלא כאילו תושש היה המחבר
שמה תהיה הרצאתו הבהירה עמוסת-בעיות פחות
מדי.

נתן שחם ניהן באינטליגנציה מרובה ובדעת
עשירה. המצאותיו יודעות להרעיד נימים רבות, לו
רק נשתחרר מן הזיקה לעמקנות מעורפלת, לא כל
הסחום עמוק.

של העזרה ההדדית והאתריות ההדדית. חלוקתו של נטל המסים. מסובכת היא שאלת עובדי הציבור במושב. המושב תותר לשילובם במערכת המשקית והחברתית של הכפר, ואילו הם אינם נוטים לכך, ונימוקיהם עמם.

פחות מכל נטו אנשי המושב השיתופי — אולי משום צעירותה היחסית של צורת־חיהם — להעלות את הקשיים שבדרכם. הם הסתפקו בציון מעלותיו של המושב השיתופי לעומת הסרונותיהם של המושב והקיבוץ כאחד. מכאן יוסבר, מדוע ראו אנשי מושב וקיבוץ צורך להזהירם על המכשולים הצפויים להם בדרכם.

לעיון מיוחד זכו בעיותיו של דור הממשיכים. ואכן זכותו של הכינוס היתה לעשות כן: ישבו בו בצוותא בני דורות וגילים שונים — אנשי העליה השניה עם השלישית, הרביעית עם עלית שארית הפליטה, ואף מפרחי משקנו. הצעירים לא נמנעו מהביע דעתם בכל הענינים, אך הקדישו את רוב דבריהם לבעיותיהם הם — בעית שילובם במסכת המשק והחברה, חיפוש הדרך לבטוי עצמי וחלוצי בהגשמה, בעיות הפגישה עם העולה ועם נוערי הכשרה, הקשרים עם התנועה.

כללו של דבר, מי שיבקש בקובץ זה סתרון של ממש לשפע הבעיות לגווניהן ולסוגיהן, לא יבוא על שפרו. אך מארגני הכינוס, דומה, אף לא נתכוונו לכך. במצבנו כיום שכר שיחה — שיחה. הישג יש בשיחה, אף אם אין סיומה בהחלטות ובסיכומים מחייבים, לאו דוקא משום שאין לקפת שכר שיחה נאה, אלא משום שראשית הדרך לתיקון היא בהבהרת המצוי לאורו של הרצוי — הלא הוא חזון חברת העבודה החפשית העברית, חברת השיוון והאחזה האנושית.

העליה ההמונית הבאה אלינו, עשרות אלפי נוער בארץ, מחייבים התאורות מתודשת של תנועת ההתישבות לכיבוש לבבות, לארגון המונים לשם הליכתם לכפר, לחברה השיתופית. אין זה ענינם של עשרות אלפי החברים בקיבוץ ובמושב בלבד. שאלת־חיים היא לתנועת הפועלים כולה. זכותה של מפלגת פועלי ארץ־ישראל, שיוסד־קיומה הוא בראותה את עצמה כמפלגתו של מעמד הפועלים באחדות המעשה והחזון, שראשית הבירור המשותף לבעיות ההתישבות לגווניה, נתקיימה באהלה וביומתה. זכות זו מטילה חובה להוסיף ולבצר את הוית ההתישבות ולהעלותה למקומה הראוי במערכתנו.

מהונגריה בנגב כלום דומה לקרית־ענבים? והוא הדין בישובי הקיבוץ המאוחד: היקשה להצביע על ההבדלים שבין עיר־חרוד למנרה, בין משגבעים לרמת־הכובש? מקום מקום ותולדותיו, מעמסת השניים שמאחריה, מתצבת גרעיני, גורלו המשקי ומצבו החמרי, הנתמה, על כן, אם נגלה בדברי חברים המטפלים בבעיות דומות גישות שונות?

גם מי שבא להתריס כנגד ההפרזה שבמחיצות בין דרך־התישבות לחברתה, לא יוכל להתעלם מן ההבדלים הקיימים ביניהן. נכון הדבר, שהזמן מחה כמה נקודות־מחלוקת וגרם להתקרבות שבמעשה בין הקיבוץ לקבוצה. אף על פי כן רוב ישוביו של הקיבוץ המאוחד גדולים הם מאלו של חבר הקבוצות; ואם גם חדרה המלאכה ליישוביו של החבר — עדיין אין זו סעיף נכבד ומכוון בפעולתם המשקית. הנסיון המענין שבמושב השיתופי עדיין לא ביטל את הניגודים הבולטים בבנין החברה שבין המושב והקבוצה. הנאמנות לעיקרי הדרך לא פסקה ולא נחלשה לא כאן ואף לא שם.

דוקא משום כך יש לשמות על הרוח הטיבה ששררה בכינוס הזה. סכנה גדולה היתה צפויה לו: מתוך קנאות לצורת־חיינו היה מקום לכל אחד מבאי הכינוס לראות תובה לעצמו לעסוק רק בשבחה תנועתו ובתישוף מומיו של הזולת. כמה נאה הדבר שהכל ידעו לעמוד בנסיון, והפגישה היתה שיתת בירור חברית, מטבע הדברים, ביקש כל אחד לעמוד על ההישגים שבדרכו, אך הדגש ניתן, בכל זאת, על הבעיות שלא זכו עד כאן להגיע למלוא פתרונן. ולא זו אף זו: הכינוס נמלט גם מאותה חטטנות חולנית בנגעי עצמו, שאנו מוצאים בפגישות מעין אלו. גם דברי ערעור שנשמעו על המצב הקיים ועל כיוון ההתפתחות — מתוך אמונה נאמרו, אמונה בצדקת הישוב ובכוננותה של הדרך.

בעיותיהם של הקיבוץ והקבוצה מה טיבן? יש המדגישים את יחס היחיד לחברה, לצרכיה, לציווייה ולמסורתה, ויש המציג את השאלה בהיפוכה: מה גותנת החברה ליחיד, במה היא מעלה אותו, באיזו מידה היא מניחה כר לרצונו ולשאפותיו האישיות? ידוע הדבר, כמה החריפה, בעיקר בשנים האחרונות, בעית הקנין הפרטי. במידה פחותה מזו נתבררה ברבים בעית זיקתו של היחיד לכלל בשטחי החיים השונים, ואף אם נגעו בכינוס בשאלת ה„דור השני“ שבקיבוץ — לא הזכירו כמעט את בעיותיו המיוחדות של החינוך המשותף. אף אנשי המושב העלו את בעיותיהם המיוחדות: דרך הגשמתן